

Revoltele catolicilor din Moldova împotriva autorităților comuniste locale (1948-1949): studiu de caz asupra județelor Roman și Bacău¹

Andrei PUIU*

Catolicii din Moldova în perspectiva autorităților comuniste

Un raport emis în anul 1948 către Secția Administrativ-Politică din cadrul Comitetului Central al PMR² – purtător al indicativului „Strict secret” – trăgea un semnal de alarmă în legătură cu manifestările locuitorilor catolici din Moldova în raport cu măsurile impuse de noul regim comunist. Responsabilii politici descriau comunitățile romano-catolice de la est de Carpați drept „un focar de agitație continuă” împotriva ordinii politice recent instaurate³. Printre cauzele

* Doctor în istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; puiuandrei99@yahoo.com.

¹ După cum afirmă Dragoș Dragoman, încă din 1923: „Constituția României Mari impunea județul drept cea mai mare unitate administrativ-teritorială, făcând uitate fostele provincii constitutive, consacra sistemul centralist al administrației și legitima funcționarea unui stat centralizat drept garant al propășirii națiunii române în granițe politice comune”. Vezi Dragoș Dragoman, *Regionalizarea în România. Obstacole, provocări, oportunități*, în Alexandru L. Cohal, Dorin Dobrinco, George Țurcănașu (coord.), *Regionalizarea: către un model de bună guvernare a României*, Iași, Editura Polirom, 2023, p. 74. Regimul comunist instaurat în România în anul 1948 a păstrat vremelnice forma administrativ-teritorială a județelor până la 8 septembrie 1950, când au fost introduse regiunile. Ulterior, în anul 1952, au fost stabilite 18 regiuni teritorial-administrative: Arad, Bacău, Baia Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Târgu-Mureș, Timișoara. În sfârșit, în luna februarie 1968, liderii comuniști au hotărât să revină la modelul administrativ tradițional al județului; pas văzut și ca o manifestare a distanțării față de Moscova. Vezi Luminița Banu, Florian Banu, *Metamorfozele Securității: 40 de ani de existență, 10 reorganizări majore*, în Florian Banu, Liviu Țăranu (coord.), *Securitatea (1948-1989): monografie*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 77, 82, 140.

² Secțiile Comitetului Central ale partidului-stat asumau gestionarea diferitelor domenii de activitate în baza unui plan de lucru aprobat în prealabil de structura Secretariatului Comitetului Central al PMR. Prin urmare, Secția Administrativ-Politică avea trasate următoarele sarcini: selecționarea și repartizarea cadrelor, precum și supravegherea punerii în practică a deciziilor luate de partidul-stat în sfera de activitate a Ministerului Justiției, Procuraturii, Comisiei Controlului de Stat, Ministerului Sănătății, Ministerului Cultelor, Arbitrajului de Stat și al Crucii Roșii. Vezi Nicoleta Ionescu-Gură, *Studiu introductiv*, în Florica Dobre (coord.), *Membrii C.C. al P.C.R.: 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 27-28.

³ ACNSAS, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 61; ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 2.

evoluțiilor avute în vedere, activiștii locali ai partidului-stat indicau rolul central al tradiției și instituțiilor catolice din acest spațiu. De asemenea, era luat în calcul și contextul demografic al acestei populații. În pofida faptului că numărul comunelor majoritar catolice era relativ redus, dinamica din interiorul lor a atras atenția autorităților comuniste centrale.

Autorii raportului au recurs la realizarea unei „hărți” ce cuprindea comunele cu majoritate catolică, considerate puncte nevralgice din perspectiva autorităților locale. Era vorba despre: comuna Prăjești din județul Bacău, ce cuprindea circa 2.800 de credincioși catolici dintr-un total de 3.050 de locuitori; comuna Gheorghe Doja, unde se aflau 1.875 de catolici din totalul de 2.300 de locuitori; comuna Cleja din același județ, în care locuitorii catolicii se aflau în majoritate covârșitoare: 2.650 din totalul de 2.800 de locuitori; comuna Fărăoani, ce conținea un număr total de 5.120 de locuitori, din care aproximativ 5.050 erau de religie catolică. Urma apoi parohia franciscană de la Luizi Călugăra, în care se evidențiau cei 4.500 de catolici din totalul de 5.000 de locuitori; comuna Nicolae Bălcescu, unde locuiau 2.330 de catolici din 2.400 de locuitori; respectiv, comuna Valea Seacă, spațiu în care raportul înclina, de asemenea, în favoarea catolicilor – 2.050 de catolici din 2.500 de locuitori.

La nord de județul Bacău, în zona Romanului⁴, comunitățile catolice din satele și comunele aflate în vecinătatea orașului înregistrau majorități similare⁵. Astfel, în comuna Buruienești, aflată în preajma râului Siret, existau 2.650 de catolici din totalul de 2.800 de locuitori. Comuna Butea, în schimb, era aproape integral locuită de credincioși romano-catolici: 2.560 din 2.600 de localnici. Un raport asemănător exista și în comuna Tămășeni⁶: din 2.100 de locuitori, 2.050 erau catolici conform datelor reunite de autorități. Potrivit aceluiași surse, în comuna Oțeleni se aflau 3.500 de catolici din 3.700 de locuitori. Pe valea râului Moldova, în satul Pildești, existau 2.000 de catolici din 2.100 de locuitori. În comuna vecină, la Săbăoani, se regăseau 5.920 de catolici din totalul de 6.460 de locuitori⁷. În sfârșit,

⁴ Serviciul de Siguranță Roman raportase către București încă din luna decembrie 1947: „În regiunea Romanului, acest cult [romano-catolic] prezintă o problemă importantă pe raza județului, întrucât un important procent din majoritatea populației din județ sunt [sic!] de religie romano-catolică”. Comisarul Sărăcuțu avertiza totodată că: „Populația catolică din județ este sub controlul și stăpânirea conducătorilor spirituali ai acestui cult, aceștia [sic!] ajungând până acolo încât să-i divinizeze și să creadă orbește în dispozițiunile și orientarea din toate punctele de vedere date de către acești spirituali”. Descrierea continua: „Nu sunt deloc sociabili față de celelalte culte, creind [sic!] tabere de sectarism și izolându-se întotdeauna în special de populația creștin-ortodoxă” (ACNSAS, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 58).

⁵ Locotenentul Aramă din Roman transmitea către Regionala de Securitate Iași că teritoriul județului pe care îl avea în responsabilitate era locuit în proporție de circa 40% de populația de religie romano-catolică (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 127).

⁶ Catolicii din Tămășeni au fost menționați în mai toate relatările călătorilor străini începând cu anul 1641, apoi continuând cu anii 1643, 1646, 1650, 1659, 1671, 1682, 1691, 1696, 1743, 1762, 1776 (Ionuț Atudorei, *Comunitățile catolice ale Moldovei: studiu de geografie istorică*, Iași, Editura „Presa Bună”, 2015, p. 129).

⁷ Localitatea Săbăoani se numără printre cele mai vechi așezări catolice din Moldova, atestată documentar la 16 septembrie 1408 (*ibidem*, p. 116).

în comuna Răchiteni se înregistrau 2.160 de catolici din 2.340 de locuitori⁸, în vreme ce la Mircești erau 1.990 de locuitori de religie catolică din totalul de 2.500 de rezidenți⁹.

Datele sistematizate de autorități circumscriau zona cea mai compactă a credincioșilor catolici din întreaga suprafață a Diecezei de Iași: Bacău – Roman¹⁰. Din perspectiva pastorației clericale, spațiul în cauză era dominat de franciscani¹¹, ale căror parohii prospere se distingeau vizibil față de cele administrate de preoții diecezani. Inclusiv activiștii de partid remarcău faptul că majoritatea romano-catolicilor erau „chiaburi”, cărora li se alăturau fără rezerve restul „oamenilor săraci fanatizați”. În viziunea funcționarilor puterii politice, localnicii fără situație materială se dedaseră la comportamentul ostil împotriva noilor autorități în condițiile existenței unui raport de dependență față de „chiaburi”: întrucât „depin[deau] economicește de aceștia”¹². Pe scurt, autoritățile semnalau mai curând o atitudine „de bloc” a catolicilor din aceste localități împotriva măsurilor implementate de organismele locale de partid¹³. Perceperea acestei comunități de către funcționarii politici pornea de la sesizarea faptului că în regiunea Moldovei se întâlnea „o legătură mult mai strânsă între populație și cler ca în altă parte”¹⁴.

⁸ Existența catolicilor din Răchiteni a fost atestată înainte de pătrunderea husitismului în Moldova (1420), în urma căreia cinci sate catolice din jurul Romanului au adoptat ideile propagate de teologul ceh Jan Hus (*ibidem*, p. 108).

⁹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 2.

¹⁰ Catolicii din zona de nord a Moldovei prezintă o predominanță poloneză, la care se adaugă influența colonizării austriece din zona de sud a Bucovinei habsburgice. Catolicii din centrul Moldovei, denumiți de unele surse drept „ceangăi”, sunt prezenți de-a lungul văii Siretului, în jurul orașelor Roman (grupul nordic) și Bacău (grupul sudic). Grupurile de catolici din centrul Moldovei sunt cele mai timpurii, atestate documentar de pe vremea veacului al XV-lea, beneficiind de o continuitate cvasi-neîntreruptă pe vechile vetre. În final, catolicii din sudul Moldovei sunt concentrați în zona confluentei râului Trotuș cu râul Siret. Aceste comunități au produs unele extensii dinspre axa Siretului atât spre est: județele Vaslui și Iași; cât și spre vest: județul Vrancea (Ionuț Atudorei, *op. cit.*, p. 9, 143).

¹¹ Având o contribuție emblematică în ceea ce privește evoluția seculară a catolicilor de la răsărit de Carpați, Frații Minori Conventuali din Moldova au fost reuniți în Provincia „Sfântul Iosif – Soțul Preasfintei Fecioare Maria” abia la 2 iulie 1895, în timpul episcopatului lui Dominic Jaquet. Cel dintâi ministru provincial a fost misionarul franciscan conventual Daniel Pietrobono. În gestiunea exclusivă a instituției monahale au fost cedate de către episcopul de Iași următoarele parohii: Adjudeeni, Bacău, Fărăoani, Galați, Hălăucești, Huși, Luizi-Călugăra, Prăjești, Săbăoani și Trotuș (Jean Nouzille, *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități confessionale din România*, traducere din limba franceză de Anton Despinescu și Petru Ciobanu, Iași, Editura Sapientia, 2011, p. 220). De asemenea, Daniel Pietrobono a fondat, în vara anului 1897, seminarul franciscan de la Hălăucești. Vezi Alois Moraru, *Seminariile catolice din Moldova*, în Ovidiu Bozgan (coord.), *Biserica, putere, societate. Studii și documente*, București, Editura Universității din București, 2001, p. 36.

¹² ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 2.

¹³ Direcția Regională de Securitate Iași își exprima, în cadrul unei „Sinteze”, îngrijorarea în legătură cu catolicii aflați sub jurisdicția Episcopiei de Iași. Lucrătorii instituției represive apreciau că aceștia se aflau sub autoritatea clericilor (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 223).

¹⁴ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 3; ACNSAS, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 214.

Situația se explica prin viața religioasă foarte activă, manifestată prin asistențe numeroase la slujbe și participare la pelerinaje. Mulțimile adunate la astfel de celebrări numărau de la 12.000 de persoane (comuna Traian), până la 15.000 (satul Adjudeni), sau chiar 20.000 (sărbătorirea hramului comunei Săbăoani din data de 29 septembrie, 1948). În plus, viața religioasă a diecezei a fost impulsionată substanțial începând cu aprilie 1948, moment în care catolicilor din Moldova le-a fost desemnat un nou episcop diecezan. Astfel, autoritățile comuniste îi atribuiă ierarhului Anton Durcovici¹⁵ rolul principal în stimularea „mobilizării” credincioșilor catolici de la est de Carpați împotriva noului regim politic¹⁶. Alături de noul episcop era indicat și ministrul provincial al Fraților Minori Conventuali din Moldova, Anton Bișoc¹⁷. Cel din urmă cleric se afla la rândul său sub urmărirea organelor represive¹⁸. Cu toate acestea, se insista asupra episcopului Anton Durcovici. Potrivit autorităților locale, prelatul manifestase încă de la primirea în posesie canonică a Episcopiei de Iași un „temperament de

¹⁵ În preajma evenimentului beatificării lui Anton Durcovici de către Biserica Catolică (2014), o largă serie de biografii dedicate fostului episcop de Iași au fost redactate sub egida diverselor instituții diecezane în scopul popularizării personalității sale. Dintre acestea amintim biografia „oficială”: Ștefan Lupu (coord.), *Episcopul Anton Durcovici. De la leagăn până la mormânt*, Iași, Editura Sapientia, 2014; idem (coord.), *În umbra crucii. Articole și studii despre viața și activitatea episcopului Anton Durcovici*, Iași, Editura Sapientia, 2013; Fabian Doboș, *Viața episcopului Anton Durcovici, martir al Bisericii Catolice din România*, Iași, Editura Sapientia, 2010; în special volumul semnat de Cornel Cadar, *Anton Durcovici: arestarea, ancheta, închisoarea, moartea, înmormântarea*, Iași, Editura „Presa Bună”, 2014; Dănuț Doboș, *Anton Despinescu, Episcopul Anton Durcovici. O viață închinată lui Dumnezeu și Bisericii*, Iași, Editura Sapientia, 2002; Florian Müller, *Vescovo e martire in Romania*, traducere în limba italiană de Maximilian Pal, Iași, Editura Sapientia, 2011 ș.a. De asemenea, numărul pe anul 2014 al revistei „Buletin istoric”, editată de Dieceza de Iași, este dedicat integral vieții lui Anton Durcovici. Publicațiilor scrise li se adaugă o serie de materiale documentare filmate: „Un episcop martir – Anton Durcovici”, partea I, episod din serialul documentar „Memorialul durerii”, accesibil la <https://www.youtube.com/watch?v=s30-JOVVe6A>; respectiv „Anton Durcovici – episcopul martir”, alt episod din același serial documentar, accesibil la <https://www.youtube.com/watch?v=maPkzmNiHk8>, ș.a.

¹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 4.

¹⁷ Personaj de prim rang al comunității clericale romano-catolice din Moldova, Anton Bișoc (OFMConv) s-a născut la Hălăucești, la 15 august 1888. A îmbrățișat vocația monahală franciscană în localitatea natală. S-a specializat apoi la Roma în domeniul precum studiul Bibliei și teologia morală. La finalul studiilor universitare a fost hirotonit preot (1911). După o perioadă petrecută în țară, clericul a fost rechemat la Roma pentru a preda teologia morală în cadrul instituției de învățământ universitar a Ordinului Franciscan (1938-1940). Ulterior și-a reluat rolul de ministru provincial al Fraților Minori Conventuali din Moldova; <https://ercis.ro/dieceza/preoti/-raposati.asp?id=281> (consultat la 29.07.2024).

¹⁸ Ministrul provincial: „a exercitat și exercită influența [sic!] sa religioasă, nu numai asupra preoților catolici, ci asupra întregii [sic!] populații catolice din regiune [Roman] pe care o conduce și comandă după vederile sale”. Securității româșcani îl catalogau pe Bișoc drept un: „dușman conștient al regimului, dar fiind un element foarte inteligent și diplomat, știe să iese [sic!] din încurcături, mascând în omul religios și care nu se abate de la conduită obiectivă a spiritualului” (ACNSAS, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 58). Drept consecință, acțiunile de „strictă supraveghere a preotului Anton Bișoc cât și a celorlalți preoți romano-catolici continuă [...]” (idem, fond Informativ, dosar 0133583, f. 9; *ibidem*, dosar 0001675, f. 2).

luptător”¹⁹. De asemenea, lucrătorii Securității apreciau că prelatul de origine austriacă era:

[...] foarte abil, dar prin discursurile pe care le ține la diferite biserici din regiunea moldovei [sic!] lasă să se înțeleagă că nu este în asentimentul guvernului democrat, căutând prin intermediul credinței să sustragă populația de la diferite îndeletniciri zilnice [...]²⁰.

Primele apariții în calitate de episcop încredințase responsabilii politici că eparhia catolică din Moldova era „cea mai activă episcopie după cea a lui Marton Aron”²¹.

În cursul anului 1948 și mai ales în prima jumătate a anului 1949, episcopul catolic latin Márton Áron, liderul Diecezei de Alba-Iulia, împreună cu omologul său de la Iași, Anton Durcovici, s-au preocupat de obținerea aprobării statutului legal de funcționare a cultului romano-catolic din partea Ministerului Cultelor. Pe plan local însă, ierarhul catolic de Iași, îngrijorat probabil de evoluțiile interne defavorabile, cât și de cele pe care le traversau bisericile catolice din statele Europei Central-Răsăritene, a inițiat parcurgerea unui program de vizite pastorale în cuprinsul eparhiei sale. Acest tip de itinerariu era oricum obligatoriu din perspectiva dreptului canonic²². Cu prilejul vizitelor canonice, episcopul Durcovici avea să interzică efectiv raporturile dintre credincioșii aflați sub jurisdicția sa și puterea politică comunistă²³.

„Prestațiile” lui Anton Durcovici de la amvon au fost urmărite cu atenție de autorități. Încă din luna ianuarie a anului 1948, Inspectoratul de Siguranță Iași transmisese către structura județeană a instituției din Huși un ordin care preciza clar necesitatea de: „A lua măsuri să se supravegheze îndeaproape atitudinea față de actualul regim și față de noua formă de stat (Republica Populară Română) a tuturor cultelor și sectelor religioase”. Era subliniată documentarea „acțiunilor propagandistice instigatoare și agitatoare ale tuturor conducătorilor [de culte]”, precizând faptul că erau vizați „mitropoliți, episcopi, protopopi, călugări, predicatori etc.”²⁴. Pentru a eficientiza procedura, era necesar

¹⁹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 1.

²⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 1 bis, 86.

²¹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 1.

²² Conform prevederilor Codului de Drept Canonic aflat în vigoare în perioada episcopatului lui Anton Durcovici, vizitele episcopului în cuprinsul diecezei sale serveau la „asigurarea păstrării unei învățături sănătoase și ortodoxe, pentru a apăra bunele moravuri și pentru a le corija pe cele rele, pentru a promova în popor și cler pacea, nevinovăția, pietatea și disciplina, pentru a asigura în general binele religiei, ținând cont de circumstanțe, episcopii sunt obligați să viziteze în fiecare an dieceza lor, în parte sau în întregime, astfel ca, în decurs de cinci ani sau mai mult, să fie parcursă întreaga dieceză, fie de episcop însuși, fie, dacă acesta este împiedicat legitim, de un vicar general sau de un alt cleric” (vezi Petru Ciobanu, *Vizitele pastorale ale episcopului Anton Durcovici*, în „Buletin istoric”, nr. 15, 2014, p. 91).

²³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 223; idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 9.

²⁴ Dorin Dobrinu, *Studiu introductiv*, în idem (ed.), *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securității, 1959-1962*, București, Editura Scriptorium, 2004, p. VIII-IX.

[...] „să se recruteze din afara poliției elemente de toată încrederea și bine pregătite intelectualcește, care să fie capabile să urmărească, să pătrundă și să raporteze sub formă de declarații scrise adevăratul sens al predicilor, conferințelor etc. rostite de conducătorii diferitelor culte și secții [sic!] religioase”²⁵.

În consecință, adunările, procesiunile, pelerinajele, cât și celelalte manifestări organizate de cultele religioase aveau să fie „infestate” de informatori²⁶.

Vizitele pastorale ale episcopului Anton Durcovici în județele Roman și Bacău

Mai întâi, ierarhul Durcovici a traversat dieceza pentru a vizita parohia franciscană din Galați, unde sosise la 6 iunie 1948²⁷. Motivul formal: obligația episcopului diecezan de a administra sacramentul Sfântului Mir. Potrivit unei declarații date mai târziu, la 26 aprilie 1950, pe când se afla deja în arestul Securității din București, Anton Durcovici ținuse după slujbă un discurs strict legat de problemele de credință, fără a atinge sfera politică:

[...] am vorbit despre taina Sfintei Euharistii și am îndemnat la prețuirea și frecventarea liturghiei și împărtășaniei, iar pe copii îndeosebi i-am îndemnat să se roage cu evlavie și statornicie, ca astfel să păstreze darurile Duhului Sfânt²⁸.

Stabilirea orașului de pe Dunăre ca primă destinație a programului de vizite pastorale a fost motivată probabil și de parohul din acel oraș, preotul franciscan Ioan Duma. Profitând de ocazie, se poate bănui că cei doi clerici și-au armonizat poziția comună de rezistență în raport cu prezumtivele atacuri din partea puterii politice – din moment ce episcopul poposise în orașul dunărean și pe parcursul zilelor de 7 și 8 iunie (1948).

Episcopul de Iași a făcut apoi cale îtoarsă, prin deplasarea la parohia din Butea, județul Roman (11 iunie)²⁹. Aici activa în calitate de paroh clericul Gheorghe Petz. Preot notabil, cu educație parcursă la Roma, Petz avea să devină unul din pilonii de încredere ai episcopului. Este de presupus că discuțiile cu parohul de Butea au avut în centrul preocupărilor problema atitudinii preoților din dieceză în raport cu noile realități politice, dat fiind că parohul deținea în același timp și funcția de decan (protopop) de Siret. Delegația episcopală s-a deplasat apoi în localitățile Fărcășeni și Șcheia din același județ³⁰. Următoarea oprire din itinerariu a fost comuna Oțeleni (13-16 iunie), unde paroh era preotul

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 8.

²⁷ Idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 33.

²⁸ Anton Durcovici, „*Nu sunt de acord*”. *Declarații din arestul Securității București (1950)*, ediție îngrijită și prefațată de pr. dr. Wilhelm Dancă, Iași, Editura Sapientia, 2011, p. 69.

²⁹ Petru Ciobanu, *op. cit.*, p. 95; ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 33.

³⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 33.

Carol Söhn³¹. Episcopul de Iași a ținut aici o predică ce a stârnit suspiciunea crescândă a autorităților. Cuvântarea a atins subiectul educației copiilor, domeniu devenit foarte sensibil în contextul noului regim politic comunist. Ierarhul a reamintit preoților de „obligăția [...] de a da copiilor o educație creștinească prin pilde și învățături”³². „Turneul” episcopal a „bifat” apoi parohia Buruienești. Cu prilejul predicii, prelatul a recurs la o alegorie ingenioasă, inspirată de figura patronului spiritual al acelei comunități, sfântul Iosif „Muncitorul”. Acesta a fost catalogat de episcop drept „model al muncitorului creștin, harnic și conștiințios”; care combina însă „munca fără preget laolaltă cu rugăciunea”. Durcovici îndemnase pe credincioșii din Buruienești să urmeze „pilda sfântului lor protector ceresc”³³. În sfârșit, anturajul eparhial a mai vizitat parohiile din Rotunda, Răchiteni, Tămășeni³⁴ și Roman. Cea din urmă oprire marcase sfârșitul primei etape a itinerariului pastoral.

Întâlnirile cu credincioșii diecezei s-au reluat în luna septembrie 1948, cu o primă descindere la Gherăiești, lângă orașul Roman³⁵. Făcând din nou apel la registrul alegoric, episcopul de Iași își structurase predica în jurul temei „Inimei Mântuitorului”. Astfel, „inima” lui Iisus era opusă „dușmanilor ei de tot felul, farisei, împărați romani, eretici, necredincioși și creștini nevrednici de acest nume”³⁶. După popasurile de rigoare la Botești³⁷ și Barticești³⁸, anturajul episcopal sosise în mijlocul numeroasei comunități catolice din Săbăoani. Aici se afla centrul de putere al franciscanilor din Moldova, în frunte cu superiorul provincial Anton Bișoc³⁹. În cursul predicii, episcopul diecezan încerca să eviden-

³¹ *Ibidem*. Carol Söhn s-a născut la 27 mai 1908, la Crasna, în Basarabia. A frecventat seminarul din Iași între anii 1922 și 1927. Ulterior, a urmat cursurile seminarului din București (1927-1930). S-a specializat în teologie la Universitatea din Strasbourg, obținând diploma în 1934. Hirotonirea sa la preoție avusese loc cu un an mai devreme. Întors după studii în dieceza de Iași, Söhn a activat ca paroh la Oțeleni (1935-1959) și Gherăiești (1959-1968). A decedat în 1987 la Bacău. Vezi <http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=263> (consultat la 29.07. 2018).

³² ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 33.

³³ Anton Durcovici, *op. cit.*, p. 71; ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 34.

³⁴ Episcopul Durcovici vorbise la Tămășeni despre „demnitatea preoției catolice, precum și despre chemările la preoție și viață călugărească, îndemnând pe credinși [sic!] să se roage pentru acestea conform cu porunca domnului [sic!]” (ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 34).

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Anton Durcovici, *op. cit.*, p. 72.

³⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 13.

³⁸ Vizita pastorală de la Barticești a fost marcată și de prezența vicarului general al lui Durcovici, episcopul titular Marcu Glaser (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 90, 125).

³⁹ Episcopul Durcovici a explicat în timpul interogatoriilor desfășurate în arestul Securității din București (1950) că Anton Bișoc, în calitate sa de superior provincial al Fraților Minori Conventuali din Moldova, „primea din partea mea aceleași directive care erau date și celorlalți membri ai clerului parohial; în calitate de provincial, conform prescripțiilor dreptului canonic, el avea însemnări proprii cu privire la membrii și instituțiile ordinului său, ca de exemplu numirea lor în diferite funcțiuni la seminar și mănăstire, precum și plasarea lor la aceste mănăstiri”. Episcopul diecezan de Iași reamintea că „în Moldova Franciscanii Conventuali au încredințat lor un număr de parohii, înce [sic!] privește numirea și schimbările în personalul acestor parohii, provincialul și episcopul diecezan sunt datori să procedeze de comun acord, provincialul trebuind să înainteze

țieze faptul că instituția preotului și cea a bisericii nu erau nicidecum un dar gratuit pentru oameni. Credincioșii erau datori cu valorizarea lor. În caz contrar, avertiza Durcovici, „Dumnezeu spre pedeapsă le poate lua ca unor nemulțumiți darul preotului și al bisericii, cum s-a mai întâmplat din vremurile vechi în istoria bisericii”⁴⁰. Finalmente, după întâlnirea cu credincioșii din satul vecin Pildești⁴¹, delegația, în frunte episcopul, s-a îndreptat spre cealaltă zonă importantă din eparhie, anume județul Bacău.

Parohia franciscană din Luizi Călugăra îl primise pe episcopul diecezan la 14 septembrie 1948⁴². După ceremonia administrării sacramentului Sfântului Mir, episcopul a petrecut încă o zi în localitate. Itinerariul pastoral din cuprinsul județului a inclus opriri și alocuțiuni rostite de Durcovici la parohia Pustiana⁴³, parohia din Lespezi (Gârleni)⁴⁴, cea din Valea Seacă⁴⁵,

episcopului la timp schimbările pe care voește [sic!] să le facă, ca ele să fie aprobate de episcop”. Durcovici mai adăugase că, pentru preîntâmpinarea unei crize în pastorație provocată de posibile arestări de preoți, i-a semnalat provincialului Bișoc, care avea „în ordinul său preoți disponibili, să rezerve pe unii dintre aceștia, pentruca [sic!] ei, atunci când alții vor fi arestați, să facă și în haine civile asistența religioasă a credincioșilor catolici: această propunere el [Anton Bișoc] nu a primit-o negăsind-o conformă cu regula ordinului său” (idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 85). Tot în fața organelor Securității, Bișoc afirmase, în 1949, că raporturile sale cu „preoții [franciscani] din Moldova sunt de ordin intim în raport cu Ordinul, în ceea ce [sic!] privește pastorația depind și ei și eu de Episcopul Durcovici Anton” (*ibidem*, dosar 0051291, vol. 3, f. 80).

⁴⁰ Anton Durcovici, *op. cit.*, p. 70; Raportul Regionalei de Securitate Iași cu privire la slujba oficiată de episcop la Săbăoani în luna septembrie 1948 aprecia că mesajul prediciei a fost interpretat de credincioși ca „o precizare a poziției anti-comuniste și anti-guvernamentale a bisericii catolice, arma folosită fiind exaltarea sentimentului și a bigotismului religios [sic!] până la jertfa supremă” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 103; fond Penal, dosar 0014541, f. 34).

⁴¹ Lucrătorii Securității din Roman observau și la Pildești o situație dificilă, „caracterizată printr-o atitudine fâțiș ostilă a întregii populații de confesiune catolică din această comună față de orice acțiune fie [sic!] din partea organelor politice sau administrative” (idem, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 181; fond Documentar, dosar 000038, f. 102).

⁴² Episcopul Durcovici sosise de sărbătoarea „Sfintei Cruci” în localitatea Luizi Călugăra în mijlocul a 2.000 de oameni. Cu acest prilej, informatorii prezenți la eveniment au apreciat că în „substraturile predicii ținute de Episcopul Durcovici, reese [sic!] în mod clar, adâncirea sentimentului religios, până la fanatism a credincioșilor catolici [...]” (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 94; idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 13, 35).

⁴³ Episcopul a luat cunoștință de solicitarea credincioșilor din Pustiana cu privire la introducerea liturghiei în limba maghiară. Propunerea a fost primită defavorabil de către ierarh (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 96-97).

⁴⁴ Potrivit informatorilor plasați de Securitate la slujba oficiată la Lespezi, prelatul Durcovici „a spus că biserica catolică trece astăzi prin timpuri grele, iar credincioșii au datoria să se ocupe mai intens de biserică, căci nu va trece mult timp și biserica va fi la înălțime” (*ibidem*, f. 8). Organele represive au remarcat totodată rolul nefast jucat de preotul Ion Gherghina, care „se face vinovat de faptul că a dus instigații în masă, contra Securității Poporului” (vezi *ibidem*, f. 11; idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 35, 186).

⁴⁵ La ordinul căpitanului de Securitate Paul Zelțer, șeful Serviciului Județean de Securitate Bacău, cadre ale celei din urmă instituții s-au deplasat la Valea Seacă. Ulterior, au raportat că episcopul de Iași „a dus o activitate de instigație în masă contra ordinii și Securității Poporului, prin aceea că a îndemnat cetățenii să nu ia parte la viața politică actuală, că cei fără credință vor avea de suferit, respectiv actualii oameni politici cu posturi de conducere în Republica Populară Română” (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 13; idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 35).

Nicolae Bălcescu⁴⁶, Gioseni⁴⁷ și Văleni. Potrivit informațiilor culese de autorități, în timpul vizitei realizate la 16 septembrie (1948) în comuna Grigoreni, lângă Pustiana, ierarhul romano-catolic atacase „deschis politica religioasă a Guvernului[,] a interzis credincioșilor să participe la manifestările politice, democratice, și a dat dispozițiuni ca nimeni să nu asculte de «ordinele celor fără Dumnezeu»”⁴⁸. Mai mult, la Lespezi (Gârleni), Durcovici ar fi „strigat” cu emfază la finalul serviciului religios: „[...] jos cu cei ce luptă împotriva bisericii catolice”⁴⁹. Informatorul prezent relatase că mulțimea adunată la slujbă ar fi reluat cu entuziasm „lozincă” lansată de episcop. La 22 septembrie, în timp ce oficia slujba la Valea Seacă⁵⁰, Anton Durcovici avertizase enoriașii din comună că era „necesar ca cei ce vin în sate pentru a răspândi broșuri necredincioase să fie alungați”⁵¹. În fine, la 27 septembrie, episcopul sosise la Cleja⁵² pentru a comemora stingerea din viață a predecesorului său, episcopul Mihai Robu⁵³. În cursul prediciei, Durcovici întărise principiul autonomiei sferei ecleziastice: „credinciosul catolic poate arăta liber dorința sa episcopului, însă hotărârea și răspunderea dispozițiilor de luat în ale bisericii sunt de competența episcopului”⁵⁴. Delegația eparhială a vizitat ulterior localitățile Sascut, Fundu Răcăciuni, Fărăoani, Valea Mare, Prăjești, Poiana, municipiul Bacău, Mărgineni, Izvoarele, Grozești⁵⁵, Valea Seacă, Satu Nou, Târgu Ocna, Tuta, Slănic, Târgu Trotuș, Dărmănești, Onești, Palanca, Vizantea, Focșani și Ploscuțeni⁵⁶.

⁴⁶ Sublocotenentul de Securitate Marcel Grindberg, prezent la Nicolae Bălcescu, a raportat că episcopul romano-catolic de Iași „a dus o vie activitate contra Securității Poporului, în complicitate cu preotul Gherguță [Gherguț] Andrei, dascălul Lorentz Ioan și locuitorul Pătrașcu Petre, se fac vinovați de instigație dusă în rândurile credincioșilor catolici, contra Securității Poporului” (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 16).

⁴⁷ Sublocotenentul de Securitate Iorgu Volcescu, de această dată, avea să transmită căpitanului Zelțer despre aceeași „activitate de instigare” săvârșită de ierarhul Durcovici împreună cu parohul din Gioseni, preotul Constantin Hausner (*ibidem*, f. 17). Cel din urmă cleric, potrivit fișei personale întocmite de Securitate, „a organizat primirea Episcopului Durcovici Anton cu cântece din care se desprinde că acesta este trimisul Vaticanului pentru a ameliora durerile credincioșilor catolici în ce privește ruperea legăturilor cu Vaticanul” (idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 188).

⁴⁸ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 3; ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 14, 181.

⁴⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 14, 181.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 3.

⁵² ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 15, 182.

⁵³ *Ibidem*, f. 35.

⁵⁴ Anton Durcovici, *op. cit.*, p. 73-74. Același sublocotenent Iorgu Volcescu a comunicat superiorilor că ierarhul romano-catolic a făcut din nou „instigații” printre locuitorii comunei Cleja, „îndemnându-i să nu dea ascultare învățăturii democratice de care este călăuzită Republica Populară Română” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 19, 98). Impresii similare au fost exprimate de lucrătorii Securității în urma vizitelor pastorale întreprinse de episcopul de Iași în localitățile băcăuane Târgu Trotuș, Slănic, Dărmănești și Onești (*ibidem*, f. 23-25).

⁵⁵ La parohia din Grozești (Oituz), județul Bacău, Anton Durcovici îi îndemnase pe credincioși „să cinstească demnitatea preotului și să-l ajute cu rugăciunile lor, ca să-și poată împlini mereu cu folos misiunea sa sublimă” (idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 38).

⁵⁶ *Ibidem*, f. 36-39, 169.

În planul administrativ al diecezei, episcopul de Iași a dispus preoților din subordine o serie de „facultăți extraordinare” menite să confere mai multă „flexibilitate” clericilor în desfășurarea activității lor. În primul rând, directivele episcopale vizau acordarea de dispense matrimoniale. În al doilea rând, preoții catolici moldoveni erau investiți cu puterea de a dezlega păcate sau „cenzuri rezervate cum sunt excomunicarea, suspendarea și interdictul [...]”⁵⁷. Cea din urmă „facultate extraordinară” oferea preoților un cadru canonic mai „relaxat” cu privire la oficierea liturgiilor. Instrucțiunile parveniseră episcopului dinspre Vatican. Papa Pius al XII-lea își pregătea fără îndoială „turma” în perspectiva unui atac coordonat din partea guvernului comunist de la București⁵⁸.

Revoltele catolicilor din județele Roman și Bacău

Vizitele episcopului aveau să conducă la producerea unor incidente între localnici și autoritățile civile. Primul caz s-a înregistrat în comuna Oțeleni, din județul Roman, unde evenimentele petrecute l-au avut ca protagonist pe parohul Carol Söhn. Preotul nu și-a dat consimțământul în privința cedării unei camere din casa parohială unde rezida, pentru a fi transformată în dispensar medical⁵⁹. În plus, Söhn a chemat sătenii să-l susțină în decizia sa. Ceea ce a urmat se încadrează sub semnul violenței, întrucât „populația a linșat și brutalizat infermiera trimeasă în comună pentru amenajarea dispensarului”⁶⁰. Pe lângă acest incident, parohul a fost în centrul unui alt episod consumat între localnici și autorități. Potrivit versiunii autorităților locale, la 16 septembrie 1948, clericul ar fi încercat deliberat să devieze atenția unor săteni de la desfășurarea unui „meeting” organizat de notabilitățile din comună prin „sunarea clopotelor”. În acest mod, preotul reușise „să spargă adunarea”⁶¹. Organele de Securitate din Roman s-au deplasat a doua zi la Oțeleni pentru „a-l interoga” pe Carol Söhn. Alarmată peste măsură de această descindere, populația și-a concentrat eforturile spre protejarea parohului. Prin urmare, „câteva zeci de cetățeni [...] au înconjurat pe preot”, împiedicând cu succes arestarea plănuită de lucrătorii Securității⁶².

⁵⁷ *Ibidem*, f. 60, 136-137.

⁵⁸ Episcopul diecezan explicase, ulterior, Securității din capitală că „facultățile extraordinare” se refereau, în fapt, la „orice eventualitate care ar fi împiedicat funcționarea normală a preotului într-un loc oarecare, cum putea să fie lipsa de legătură cu episcopii sau cu decanul său, nerecunoașterea preotului pentru o anumită biserică sau parohie, precum și declararea cultului catolic drept ilegal, încredințarea bisericilor și a locuințelor parohiale, în acest din urmă caz preotul putea locui în casele credincioșilor pentru a le sta la dispoziție în nevoile lor religioase” (*ibidem*, f. 61).

⁵⁹ *Idem*, fond Documentar, dosar 000038, f. 118, 128.

⁶⁰ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 3; ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 119.

⁶¹ La 23 august 1948, a avut loc un eveniment similar. Sărbătorirea zilei se petrecuse în curtea bisericii, conform indicațiilor organizației de bază a PMR Oțeleni. În timpul discuțiilor despre „însemnătatea zilei”, parohul Carol Söhn a cerut „sunarea” clopotelor pentru rugăciune. Astfel, „toată lumea, ca prin farmec, a părăsit adunarea, rămânând numai primarul comunei, notarul, casierul comunal, agentul fiscal și șeful de post” (*ibidem*, f. 129).

⁶² ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 3.

Pe parcursul următoarelor două zile, sătenii s-au ocupat de paza preotului prin monitorizarea casei parohiale. Acțiunile lor nu erau nicidecum haotice sau bazate doar pe un impuls de moment. Drept dovadă, autoritățile se arătau surprinse neplăcut de eficiența mobilizării cetățenilor din Oțeleni, grupați în așa-numitele „gărzi de apărare”.

Grupurile în cauză erau formate din locuitorii de prestigiu ai comunității, cu statutul de „feciori de biserică”⁶³. Aceștia compuneau o „divizie” laică dedicată slujirii bisericii. Coordonarea lor intra în sarcina preotului paroh. Din punct de vedere operațional, rolurile erau clar distribuite. Conform analizei Securității, „gărzile” erau compuse dintr-un „pândar” situat în clopotnița bisericii. Misiunea acestuia viza supravegherea atentă a împrejurimilor și semnalarea intrării în sat a persoanelor străine – dar mai ales a automobilelor necunoscute. Notificarea populației în caz de „invazie” se făcea cu ajutorul clopotarului⁶⁴. Securiștii erau conștienți de faptul că localnicii, „sub un pretext sau altul”, se aflau permanent în „tinda, casa și chiar camera preotului”⁶⁵, pentru a zădărnici planurile organelor represive.

Numărul total al membrilor unei „gărzi” era variabil. În timpul unei „alarme” de pildă, protecția preotului era asigurată de un grup de până la 30 de oameni, „înarmați cu ciomege și eventual cu furci”, care se putea ridica uneori și până la 50⁶⁶. În același timp, femeile și copiii aveau atribuții precise în caz de altercații cu forțele de ordine: „îngreunarea muncii eventuale a organelor de Securitate și a Jandarmeriei” prin „escortarea preotului, atunci când acesta este chemat la postul de jandarmi sau Primărie etc.”. Ofițerii superiori din cadrul Securității au recomandat ca arestările de preoți romano-catolici să fie executate „fără alai”, cu evitarea ciocnirilor. Cu toate acestea, în condițiile în care mobilizarea sătenilor din „gărzile de apărare” era cvasipermanentă, securiștii recunoșteau că „ridicările de preoți pot fi amânate la infinit sau chiar evitate cu totul”⁶⁷. Situația de ansamblu se complica prin constatarea prezenței în cadrul grupurilor de rezistență create de localnici a unor „elemente PMR, Fr. Plugarilor [...] nepregătite, care au contribuit la menținerea și chiar uneori întărirea forțelor catolice deschis ostile democrației în mediul administrativ de Stat și politic comunal”⁶⁸. Finalmente, preoții erau considerați principalii responsabili în ceea ce privea întreținerea manifestărilor violente contra autorităților locale⁶⁹. Mai mult, erau învinuiți de practicarea de intimidări „prin blesteme și amenințări spirituale” la adresa copiilor și tinerilor ca urmare a intrării acestora în structurile de masă specifice

⁶³ ACNSAS, fond Informativ, dosar 0001675, f. 3.

⁶⁴ Idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 227.

⁶⁵ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 10.

⁶⁶ *Ibidem*. În plus, autoritățile din Roman semnalau că: „Feciorii de biserică sunt așa fel pregătiți, încât orice li s-ar întâmpla, nu-l divulgă pe preot și la nevoie își iau asupra lor orice răspundere” (ACNSAS, fond Informativ, dosar 0001675, f. 3).

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 228.

partidului-stat; de împiedicare a acțiunilor organizației de masă a Uniunii Populare Maghiare; de „afurisirea în biserică a cei ce îndrăznesc să afirme că sunt democrați și atei”; de instigare „indirecte la nesupunere civilă”⁷⁰.

În cele din urmă, autoritățile au reușit să pună în practică arestarea parohului Carol Söhn, în noaptea dintre 19 spre 20 septembrie (1948). Tenacitatea „gărzii” locale a fost depășită prin mobilizarea unei forțe impresionante. O unitate de jandarmi fusese chemată pentru a înconjura parohia. „Pândarii” și clopotarul sfârșiseră „imobilizați prin surpriză”, în timp ce „călăreții ce trebuiau să alarmeze satele vecine [fuseseră] interceptați”⁷¹. Drept consecință, trupele de jandarmi au executat arestarea și l-au transportat pe paroh la Iași. Sătenii din Oțeleni nu au acceptat ușor situația. Vasile Bucătaru, secretarul PMR din comună, a fost somat de localnici să susțină la Tribunalul Militar Iași, unde era chemat în calitate de martor, eliberarea imediată a preotului Söhn. În pofida recomandării ferme a Direcției Regionale de Securitate Iași cu privire la condamnarea parohului din Oțeleni, autoritățile judiciare hotărâseră punerea în libertate a clericului⁷². Conform scenariului prevăzut de Securitate, parohul a fost primit „triumfător”⁷³. Spre defavoarea autorităților, fenomenul „gărzilor de apărare” se răspândise masiv în majoritatea comunelor și satelor catolice din Moldova. Acțiunile lor erau susținute uneori și de locuitorii satelor ortodoxe învecinate.

Fenomenul protecției preotului de către enoriași s-a petrecut și la Răchiteni, parohie condusă de preotul Anton Petz. Autoritățile i-au solicitat clericului să elibereze două camere din casa parohială, pentru a fi date în folosința școlii din comună. Situația a fost adusă la cunoștința comunității cu prilejul predicii susținute la liturghia din 21 noiembrie (1948)⁷⁴. În aceeași zi, un grup de 70 de femei conduse de mama primarului a recurs la dezinștalarea băncilor școlare din cele două spații locative. Parohul Anton Petz s-a prezentat ulterior la postul de jandarmi pentru discuții. În drum spre sediul postului, Petz era protejat de „un grup agitat de cetățeni”. Cei din urmă nu s-au lăsat înduplecați și nu au părăsit curtea postului „până când preotul nu a fost lăsat să plece”⁷⁵. Spiritele s-au încins în urma descinderii unui camion „suspect” la primăria din comună. Un alt grup de femei, convins că era vorba de o operațiune a trupelor de Securitate, a recurs la răsturnarea efectivă a camionului – care, în final, se dovedise că transporta varză⁷⁶.

Autoritățile nu ascundeau eficiența demonstrată de grupurile „feciorilor de biserică”, văzute ca „o curea de transmisie a impulsurilor antidemocratice dela

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 4.

⁷² ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 224.

⁷³ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 4.

⁷⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 119, 137.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 120.

⁷⁶ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 5; ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 113.

parohie în massă”⁷⁷. Nu este de mirare că forțele de ordine au luat în vizor persoanele cu acel statut. Județul Roman, de pildă, era dominat de parohiile franciscane aflate sub autoritatea provincialului – și, totodată, parohului de Săbăoani – Anton Bișoc. Pe valea Siretului, la Adjundeni, parohia era deservită de preoții franciscani Anton Tălmăcel și Francisc Simon. Clericii se puteau baza pe „6 feciori de biserică”. Activiștii locali de partid semnalau că jumătate dintre ei erau „chiaburi”. Cei trei figurau „ostentativ neîncadrați în organizațiile politice legale”⁷⁸. Mai mult, informațiile reunite de autorități arătau că primarul în funcție, Adam Cernica, membru PMR, făcea parte din comitetul bisericesc. Edilul stârnea îngrijorări serioase, din moment ce „ascultă în toate de preot”. Un alt oficial, Ferentz Benchia, președintele organizației Frontului Plugarilor din Adjundeni, intrase sub atenția autorităților din aceleași motive. Ultimul oficial de partid al satului, Joja Bălțeanu, transmitea, de asemenea, semnale contradictorii, din moment ce declarase „în plină ședință [că], orice am face, nu trebuie să ne pierdem credința catolică”⁷⁹. Pe celălalt mal al Siretului, la Buruienești, în fruntea parohiei se afla clericul Mihai Demeter. Din cei patru feciori de biserică depistați în localitate, doar unul era etichetat drept „chiabur”. Însuși parohul Demeter era considerat „mai liniștit” de către autorități. Persistau totuși motive de îngrijorare din cauza lui Gheorghe Blaj, secretarul organizației de bază a PMR din sat. Acesta era „sub influența preotului”⁸⁰.

O situație de-a dreptul critică era întâlnită în comuna Butea. După cum am amintit, parohul Gheorghe Petz, fratele mai mare al preotului din Răchiteni, Anton Petz, ocupa și funcția de decan de Siret. La Butea existau nu mai puțin de 12 feciori de biserică. Opt dintre ei erau trecuți la categoria „chiaburi”. Oficialii politici se arătau nemulțumiți inclusiv de situația eșalonului local de partid. Gheorghe Nazarie, secretarul organizației PMR, se afla, la rândul său, sub „influența preotului”. În mod similar era văzut și primarul Joja Catea, care întreținea „consfătuiri zilnice cu preotul Petz, fără sfatul căruia nu întreprinde nimic”⁸¹. Situația se agravase și din pricina unor studenți teologi, învinuiți de cultivarea „focarelor de agitație”⁸².

⁷⁷ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 5.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 7.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² În august 1949, confruntarea dintre autorități și localnicii din Butea a atins un vârf al violențelor. Trupele de Securitate au deschis focul, iar doi „catolici răzvrațiți” au fost răniți. Sătenii au recurs la spargerea cauciucurilor de la automobilele folosite de Securitate. Ulterior, a sosit un corp de soldați în ajutorul securiștilor și milițienilor deja prezenți, care au înconjurat satul. De asemenea, locuitorii din mai multe sate ortodoxe din vecinătate – Hândrești, Miclăușeni, Brătulești – s-au alăturat acțiunilor sătenilor din Butea. Se pare că în acest timp parohul Gheorghe Petz era ascuns în beciul unui sătean. La finalul încleștărilor, autoritățile judiciare au trimis cinci familii din Butea în Dobrogea. De asemenea, mai mulți localnici au fost arestați: Veronica Balint („declanșatoarea” răscoalei), Petru Cotnăreanu, Dumitru Blaj, Iosif Gal, Mihai Albert, Petru Șoican, Ioja Balint (vezi Dănuț Doboș, Silviu Văcaru, Anton Coșa, Daniela Butnaru, Petru Blaj, Cornel Cadar,

La Barticești, parohie condusă de preotul Martin Pârțac, se numărau doar cinci „feciori de biserică”. Cu toate acestea, trei dintre ei erau „chiaburi”, în vreme ce „al 4-lea Gheorghe Aniței este președintele Fr. Plugarilor și al 5-lea Anton Barticel, secretarul de bază al organizației PMR”⁸³. Un număr mai mic al „feciorilor de biserică” era și la Fărcășeni, unde preot era Iohan Tujan. Din cei patru „feciori”, trei erau catalogați drept „chiaburi”. De asemenea, secretarul organizației de partid din localitate nu se ridica la nivelul așteptărilor ideologice. Mihai Pan[ț]iru, ocupantul funcției, declarase cu franchețe că „el ține la regimul de astăzi până în momentul când acesta se atinge de religie”⁸⁴. Afirmatii provocatoare au fost asumate și de Vasile Herciu, delegatul PMR din satul Iugani. Responsabilul politic declarase fără complexe că „păgânii nu vor face cu ei ceea ce au făcut cu greco catolicii în Ardeal”. La Hălăucești, localitate unde funcționa seminarul „mic” pentru adolescenții care doreau să urmeze vocația monahală franciscană, se remarcă un grup de „agitatori” condus de preoții Alois Herciu⁸⁵ și Iosif Brudaru. Parohia mai adăpostea un număr de seminariști de rit bizantin refugiați din Ardeal. În privința celor cinci „feciori de biserică” descoperiți, autoritățile stabiliseră că patru dintre ei dețineau dubla „calitate” de „chiaburi”, respectiv de „membri Fr. Plugarilor”. Edilul Gheorghe Bacalu și învățătorul Aurel Cobzaru făceau, la rândul lor, parte atât din comitetul bisericesc, cât și din Partidul Muncitoresc Român. Incompatibilități ideologice se regăseau și în cazul președintelui Sindicatului Agricol Comunal. Cu toate că beneficia de calitatea de membru PMR, acesta sprijinea „toate inițiativele nesănătoase ale preoților”⁸⁶.

Aprehensiuni dintre cele mai serioase pentru autorități erau provocate de situația din comuna Săbăoani. Potrivit datelor reunite, parohia franciscană beneficia de concursul a „12 feciori de biserică”. Activitatea lor era dirijată de provincialul Anton Bișoc, sprijinit de preoții franciscani Iosif Duman, Petru Albert și Petru Brudaru⁸⁷. Scrutarea „situației sociale” scotea în evidență prezența a opt „feciori de biserică” încadrați în categoria nefastă a „chiaburilor”. Niciunul nu făcea parte din „organizațiile politice legale”. Vasile Perju, învățătorul din comună, era descris ca „un bun prieten” al clericilor din parohie, cu toate că era membru PMR. În plus, nivelul său ideologic era trădat de convingerea potrivit căreia

Butea: monografie, Iași, Editura Presa Buna, 2013, p. 300-325). O relatare memorialistică demnă de interes asupra evenimentelor petrecute la Butea în august 1949 a fost semnată de Ioan Zăpodeanu, *Pasărea cu gheare roșii. File din istoria satului Butea, județul Iași*, Iași, Editura Sapientia, 2009.

⁸³ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 7.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Preotul franciscan Alois Herciu s-a născut în 1907, la Corhana, comuna Dulcești, în apropierea orașului Roman. Pregătirea sa clericală s-a desfășurat în cadrul instituțiilor conduse de franciscanii conventuali de la Roma. Tot acolo a fost sfințit preot la 15 martie 1930. După întoarcerea în România, Herciu a activat ca paroh la Târgu Trotuș, Săbăoani și Hălăucești. Vezi <http://www.ercis.ro/dieceza/preoti/raposati.asp?id=460> (consultat la 29.08.2018).

⁸⁶ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 8.

⁸⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 52.

regimul din RPR avea să se schimbe curând⁸⁸. Autoritățile întâmpinau condiții dificile și în comuna Tămășeni. Pe lângă cei trei „feciori de biserică”, elementul cel mai periculos indicat de oficialii puterii era persoana dascălului din sat – catalogat drept „un fanatic religios”. Susținut de „gărzile de apărare” din Tămășeni, dascălul fusese arhitectul principal al zădărnicii arestării fiului său, preotul Vasile Gabor⁸⁹. Implicațiile circumstanțelor din Tămășeni se întindeau până la parohia romano-catolică din orașul Roman. Astfel, dascălul voluntar de la parohia orașului activa în calitate de sublocotenent în cadrul Cercului Teritorial Roman. Pe numele său Anton Mateiaș⁹⁰, dascălul romașcan era ginerele dascălului din Tămășeni. Prin urmare, era urmărit cu atenție, dată fiind calitatea de „cumnat [al] preotului fugar Gabor Vasile”⁹¹.

Pentru a intimida comunitățile romano-catolice din Moldova⁹², s-a impus luarea unor măsuri de forță împotriva clericilor și a „feciorilor de biserică”. În spațiul județului Roman, prima poziție pe agenda autorităților era ocupată de arestarea liderului „provinciei franciscane”, provincialul Anton Bișoc. Clericul era văzut ca un personaj-cheie, care coordona „acțiunile de rezistență ale tuturor preoților franciscani romano și greco-catolici (sic!) din toată țara”⁹³. Era cunoscut totodată faptul că Bișoc beneficia de ajutorul necondiționat al confratelui Alois Herciu de la Hălăucești. Parohia franciscană de la Adjudeni stârnea, de asemenea, multiple îngrijorări. Cu ajutorul clericului Francisc Simon, parohul Anton Tălmăcel instituise în comunitatea sa o practică inacceptabilă pentru autoritățile politice comuniste: solicitarea de jurăminte credincioșilor din localitate cu privire la „neparticiparea la viața politică”. În același timp, clericii franciscani din Adjudeni atrăgeau atenția asupra lor prin găzduirea preotului greco-catolic Iosif Iacob⁹⁴.

Incomod pentru autorități se dovedise și preotul diecezan Ioan Jicmon de la Gherăiești. Parohul se făcea vinovat de aceeași practică a solicitării de jurăminte

⁸⁸ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 8.

⁸⁹ *Ibidem*. După opinia securiștilor de la Iași, ocolirea cu succes a autorităților de către clericul Vasile Gabor a creat „un precedent, dând curaj atât clericilor, cât și populației catolice” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 223).

⁹⁰ În documentele create de Securitatea din orașul Roman, sublocotenentul Anton Mateiaș era apreciat drept „un credincios exagerat, spovedindu-se și împărtășindu-se lunar” (idem, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 84).

⁹¹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 8.

⁹² Fără a atinge nivelul de violență al confruntărilor din județele Roman și Bacău, autoritățile comuniste locale din Iași deplângeau, la rândul lor, atitudinea cetățenilor din satele cu locuitori de religie romano-catolică (Cotnari, Războieni, Horlești, Focuri, Bucium sau Miroslava). În „planul de muncă” pe anul 1949, „județeană de partid” ieșeană avea ca priorități adoptarea următoarelor măsuri: „Vom întări lupta împotriva dușmanului de clasă, pentru a preveni și descoperi orice sabotaj în fabrici sau la sate, combaterea svonurilor și a campaniei susținută împotriva sectelor religioase, reacțiunii catolice, mobilizând pentru aceasta echipe bune de agitatori, echipe culturale, conferințe pentru combaterea misticismului și obscurantismului” (AN-Iași, fond Comitetul Județean Iași al PMR, dosar 3/1949, f. 74, 84, 110, 126).

⁹³ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 14.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 15.

credincioșilor săi cu privire la evitarea totală a activităților de tip politic⁹⁵. Pe malul Siretului, la Tămășeni, organele de forță aveau ca obiectiv arestarea clericului Mihai Chelaru – dar mai ales a dascălului Mihai Gabor și a fiului său, preotul Vasile Gabor. Cel din urmă era considerat „liderul” revoltelor derulate în lunile septembrie și octombrie 1948. Oficialii locali erau convinși că preotul se ascundea în sat, având susținerea tuturor locuitorilor⁹⁶. Printre deținătorii „calității” de „organizator de gărzi” se număra și preotul Anton Petz din Răchiteni. La Butea în schimb, unde activa fratele său mai mare, autoritățile indicau pe: dascălul Mihai Lucaci, „ginere de moșier”; „feciorul de biserică” Petru Doboș, „chiabur”; respectiv clopotarul Luca Dumitru Matasel – „fără partid, agitator, chiabur”⁹⁷. În finalul „listei”, parohul franciscan Iosif Chelaru de la Bălușești fusese descris drept „preot agitator”, în vreme ce la Răducăneni se remarcă activitatea clericului franciscan Nicolae Ivanciuc⁹⁸. Locotenentul de Securitate Aramă din Roman propunea ca măsură esențială: „Izolarea clerului catolic, izolarea elementelor principale din comitetul de biserică, precum și izolarea feciorilor de biserică”⁹⁹.

În noaptea dintre 25-26 octombrie 1948 izbucnise o manifestare violentă a „feciorilor de biserică” contra organelor represive în comuna băcăuană Prăjești. După declanșarea unei „alarme”, aproximativ „150 de țărani au rămas toată noaptea în tindă¹⁰⁰ casei parohiale”¹⁰¹. O parte dintre oamenii adunați au rămas pe loc și a doua zi. „Agitați în umbră de feciorii de biserică”, locuitorii din Prăjești solicitaseră autorităților locale să „reintroducă icoanele și rugăciunea în școli și să scadă cota de cereale ce urmează să fie predată”¹⁰². Tensiuni similare s-au înregistrat și la Fărăoani¹⁰³. În cursul nopții dintre 31 octombrie – 1 noiembrie (1948), „gărzile” semnalaseră pătrunderea trupelor de Securitate în localitate. În jur de 40 de oameni înarmați cu furci și topoare s-au stabilit la casa parohială pentru a proteja persoana parohului¹⁰⁴. Și de această dată încercarea de arestare s-a soldat cu eșec¹⁰⁵.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 128.

⁹⁷ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 15.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 16.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Autorii documentului s-au referit, cel mai probabil, la curtea casei parohiale.

¹⁰¹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 4; ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 154.

¹⁰² ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 4-5.

¹⁰³ Localitatea Fărăoani, actualmente comună în județul Bacău, este una dintre cele mai timpurii așezări cu populație de religie romano-catolică din regiunea Moldovei. Denumită în trecut „Forrofalva”, a fost atinsă de erezia husită în anul 1420 (Ionuț Atudorei, *op. cit.*, p. 58-60).

¹⁰⁴ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 5; ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 154.

¹⁰⁵ Serviciul Județean de Securitate Bacău consemnase faptul că preotul Anton Dămoc „se manifestă ostil regimului democrat, astfel că, dela începutul luni Maiu 1948, a solicitat credincioșilor catolici ca, în fiecare zi după masă la orele 17, să meargă la biserică, pentru a participa la

Funcționarii politici interpretau deriva violentă a catolicilor din Moldova drept o consecință directă a manierei de conducere practică de episcopul diecezan Anton Durcovici. Se cunoștea faptul că, în luna noiembrie 1948, ierarhul diseminase o circulară către preoții din dieceză, prin care anunța o persecuție iminentă împotriva Bisericii Catolice locale. Textul documentului eparhial stipula totodată că „toți cei care vor lua parte la vreo consfătuire sau adunare în care se uneltește lepădarea de Biserica Catolică sunt excomunicați”¹⁰⁶. Episcopul diecezan de Iași era privit de către regimul de la București ca un executant al „dispozițiilor primite prin Nunțiatură dela cercurile imperialiste din Apus [...]”; în acest mod, prelatul întreținea o „campanie continuă de agitare a acestei populații în număr de peste 100.000 de suflete”¹⁰⁷.

În condițiile numărului mai ridicat al credincioșilor catolici din spațiul județului Bacău, „feciorii” activi erau proporțional mai numeroși. La Fărăoani, de exemplu, acționau 11 „feciori de biserică”. Mai puțin de jumătate dintre ei erau considerați „chiaburi”. Însă personajul de interes la acel moment era „președintele PNT” din localitate, Anton Bolog. Acesta era indicat drept principal organizator al „desordinil[or] din noaptea de 31 octombrie spre 1 Noemvrie 1948”¹⁰⁸. La Prăjești în schimb au fost depistați nouă „feciori de biserică”. Mai mult de jumătate erau „chiaburi”.

Potrivit analizei autorităților, centrul de rezistență din județul Bacău se afla în localitatea Valea Seacă. Parohia era condusă de Andrei Gherguț¹⁰⁹, „preot agitator”¹¹⁰. Parohul beneficia de ajutorul a zece „feciori de biserică”, dintre care opt figurau în categoria „chiaburilor”. Autoritățile țineau sub observație și comportamentul dascălului Iosif Cancel, „fost membru PNT Maniu”. Cancel conducea efectiv „gărzile de apărare” din localitate. La Valea Seacă aveau să se înregistreze cele mai numeroase și mai intense ciocniri cu forțele de ordine ale regimului¹¹¹. Punctul culminant a fost atins la 3 noiembrie 1948. „Gărzile de

vecernii, sustrăgându-i dela munca câmpului, și astfel sabotând campania agricolă” (idem, fond Documentar, dosar 000038, f. 157; fond Penal, dosar 0014541, f. 190).

¹⁰⁶ Anton Durcovici, *op. cit.*, p. 48; ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 9.

¹⁰⁷ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 12.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 9.

¹⁰⁹ Preotul Andrei Gherguț s-a născut la 17 octombrie 1916, la Cleja, județul Bacău. A studiat la Seminarul romano-catolic din Iași, apoi la Colegiul „De Propaganda Fide” din Roma. La 3 iunie 1939 a fost hirotonit preot. Gherguț a funcționat în calitate de vicar parohial la Pustiana, Valea Seacă și Văleni. În anul 1942 a fost avansat în funcția de paroh la Valea Seacă. Vezi <http://itrc.ro/pr-andrei-ghergut/> (consultat la 30.07.2018).

¹¹⁰ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 9. Lucrătorii Securității din Bacău avertizau autoritățile centrale că preotul Gherguț comunicase credincioșilor: „[...] adevărata credință este credința condusă de Papa dela Roma, că poporul să nu solicite introducerea limbii [sic!] maghiare în biserică, fiindcă această limbă este spurcată” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 155; idem, fond Penal, dosar 0014541, f. 187).

¹¹¹ Localitatea Valea Seacă conține una dintre cele mai vechi comunități catolice din regiunea Moldovei. Odată cu anul 1420, în spațiul localității s-au stabilit husiții (Ionuț Atudorei, *op. cit.*, p. 139-140).

apărare” i-au forțat atunci pe membrii organizației Uniunii Populare Maghiare să plece din comună¹¹². Oficialii guvernamentali se arătau preocupați și de evoluțiile din „marea comună Luizi Călugăra”. În serviciul parohiei franciscane de lângă municipiul Bacău erau activi nu mai puțin de „14 feciori de biserică”. Informațiile despre aceștia precizau că „10 sunt chiaburi, 8 foști [membri] PNL Brătianu, 2 foști PNȚ Maniu, unul fost cuzist și în prezent 2 sunt încadrați în Fr. Plugarilor”. Alte confruntări derulate între localnici și forțele de ordine s-au înregistrat la Cleja. Spiritul de împotrivire a fost cultivat de „agitatorul Francisc Hoidin [Hojden]”¹¹³. Preotul paroh jucase un rol major în desfășurarea ciocnirilor petrecute între 27 și 31 octombrie 1948, prin coordonarea „gărzilor de apărare” formate din „9 feciori de biserică”.

Într-un gest de autocritică, autoritățile comuniste centrale au pus întâmplările din comunele și satele cu majoritate catolică din Moldova pe seama relației deficitare asumate de partidul-stat în raporturile cu membrii de la nivel teritorial. Ignoranța cadrelor de la nivel local s-a evidențiat îndeosebi în cazul „feciorilor[lor] de biserică din comunele Oituz, Tg. Trotuș, Comănești, Palanca și Onești din jud. Bacău, Hălău (sic!) din jud. Fălciu”. Oficialii politici constatau că din componența acelor grupuri „fac parte unii membri PMR cari în toată activitatea lor practică se dirijează după indicațiile preoților [...] și nu după directivele politice democratice”¹¹⁴. Așadar, pe lângă influența episcopului Durcovici, atitudinea de rezistență a catolicilor moldoveni era imputată și liderilor comuniști locali, insuficient pregătiți pentru misiunea acordată. Securitatea municipiului Bacău întârea ideea că, atât timp cât „în regiunile catolice vor exista preoți catolici [sic!], aceștia vor menține trează ideea mistic-religioasă și odată cu aceasta și propagarea urei [sic!] contra regimului actual”¹¹⁵.

Confruntările violente au recidivat în primele luni ale anului 1949. Pe data de 7 martie s-a consemnat un nou nivel al tulburărilor. Exasperați de posibilitatea arestării preotului de către trupele de Securitate, sătenii au recurs la unele măsuri ce au provocat stupefacția liderilor politici din capitală. La Fundu Răcăciuni, de pildă, locuitorii au pus în practică un fel de „epurare” a satului ce viza acele persoane înscrise în Partidul Muncitoresc Român. Drept urmare, activiștii locali optaseră să fugă din sat „din cauza amenințărilor cu moartea”¹¹⁶. La 10 martie 1949, au descins în localitate prefectul județului Bacău, directorul regional al Securității Iași, N. V. Pandelea, precum și șeful Serviciului Județean de Securitate Bacău, căpitanul Paul Zelțer¹¹⁷. Oficialii erau însoțiți de un Batalion al

¹¹² ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 9.

¹¹³ În „Fișa personală” a parohului Francisc Hojden întocmită de Securitate se preciza: „Prin atitudinea sa se manifestă ostil regimului democrat, iar în predicile sale sfătuiește credincioșii[i] satului să nu ia parte la actuala viață politică” (ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 189).

¹¹⁴ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 9.

¹¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 114.

¹¹⁶ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 12; ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 231.

¹¹⁷ *Ibidem*.

Securității din Iași, considerat potrivit pentru misiunea de a reține „persoanele instigatoare”. Aflată pe drumul dintre comuna Răcăciuni și satul Fundu Răcăciuni, delegația a întâlnit alți doi activiști locali de partid – „cu capetele sparte și plini de sânge” – ce tocmai fugiseră din sat ca urmare a atacurilor violente ale sătenilor¹¹⁸. Ca de obicei, la originea declanșării ostilităților era plasat „preotul agitator” Carol Susan. Clericul ar fi instigat populația și „gărzile de apărare” împotriva forțelor de ordine atât în luna septembrie 1948, cât și în luna martie 1949. Alături de paroh erau vizați „feciorii de biserică” Gheorghe Ciuri și Iacob Ioja, „chiaburi”, foști membri ai Partidului Național Țărănesc¹¹⁹.

Detășamentul de intervenție de la Iași, „complectat cu un pluton [sic!] de armament greu”, s-a deplasat la data de 13 martie 1949 la Fărăoani. Sistemul de alarmare pus la punct de localnici a notificat populația. La scurt timp, „mase compacte de cetățeni înarmați cu furci, ciomege, topoare” s-au îndreptat spre casa parohială pentru a proteja preotul¹²⁰. Totodată, spre Fărăoani se îndreptau circa 400 de persoane din localitatea învecinată Valea Seacă, în semn de solidaritate și ajutor¹²¹. Puse sub presiune, trupele autorităților, „după repetate somațiuni”, fac uz de armă, trăgând în picioarele celor care îi atacau, „acțiunea soldându-se astfel cu doi răniți ușor”¹²². Autoritățile îl aveau în cercetare și pe parohul catolic din comuna Onești. În mod identic cu parohul Susan, confratele Gheorghe Cocionga era apreciat drept lider al revoltei petrecute în comuna băcăuană în decembrie 1948. Erau urmăriți și „feciorii de biserică” Gheorghe Casapu și Mihai Chiușcheu. Tot în ultima lună a anului 1948, s-au înregistrat tulburări în comuna alăturată, Târgu Trotuș¹²³. Responsabilitatea principală era pusă pe seama acțiunilor preotului Mihai Ghiuzan.

Liderii politici indicau, în spațiul județului Bacău, localitățile Cleja și Valea Seacă drept centre ale „revoltelor catolice” împotriva autorităților de stat. Confruntările de acolo s-au desfășurat într-un ritm accelerat în septembrie, octombrie și noiembrie 1948. La Cleja¹²⁴, o atenție specială din partea oficialilor

¹¹⁸ Determinarea localnicilor catolici s-a reflectat și în relatarea ulterioară a structurilor de forță. Cele din urmă au recurs la o „acțiune de învăluire a satului prin două părți, această operațiune nu reușește în întregime, întrucât ostașii, care aveau misiunea să parcurgă cu mașina în goană satul și să înceapă încercuirea prin partea opusă spre a face joncțiunea cu acei care opreau dela punctul de intrare în sat, sunt nevoiți a sări în ajutorul tovarășului prefect și [al] celorlalți sosiți cu câteva minute înainte, întrucât fuseseră deja atacați de mulțimea strânsă în spațiul dintre biserică și casa parohială” (*ibidem*).

¹¹⁹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 13.

¹²⁰ Preotul Anton Dămoc fusese reținut însă de autorități în zorii zilei de 13 martie 1949, moment în care se executase „o perfectă învăluire a satului prin două plotoane [sic!] [...]” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 232).

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Localitatea Târgu Trotuș face parte din grupul acelor așezări din Moldova cu una dintre cele mai timpurii comunități catolice. Târgu Trotuș este menționat în aproape toate documentele ce se referă la comunitățile catolice de la est de lanțul Carpaților (Ionuț Atudorei, *op. cit.*, p. 132).

¹²⁴ Serviciul Județean de Securitate Bacău reitera faptul că Francisc Hojden, parohul din Cleja, „prin atitudinea sa se manifestă ostil regimului democrat iar cu ocazia predicilor sale sfătuește [sic!] credincioșii catolici să nu ia parte la viața politică” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 156).

guvernamentali se îndrepta către „feciorii de biserică” Mihai Sabău Ulișca, M[i]hai Jiga și Petre Ambăruș. Raportul autorităților nu uita să remarce că doi dintre ei fuseseră membri ai „PNȚ Maniu”, în timp ce al treilea activase în rândurile Partidului Național Liberal. „Agitatorul principal” din rândul laicilor însă era Grigore Benchia, care făcuse, de asemenea, parte din partidul liberalilor. Acestora li se alătura clopotarul Mihai Pojan. Din punctul de vedere al averii deținute, toți cei menționați erau „chiaburi”. La nord de Cleja, în Valea Seacă, autoritățile identificau „centru[1] de organizare a rezistenței violente sub forma «gărzilor de apărare» și a patrulelor «de ordine»”¹²⁵. În consecință, se propuneau măsuri de forță împotriva parohului Andrei Gherguț și a dascălului Iosif Cancel. Se pare că dascălul din Valea Seacă dispunea de o autoritate mai largită, dată fiind calitatea sa de „ofițer de rond al «gărzilor» din județ”.

În anul 1949, profitând de o relativă diminuare a tulburărilor, structurile represive și-au concentrat eforturile în direcția reținerii actorilor principali implicați în confruntări. La Prăjești, de pildă, alt „centru de agitație”, se recomandau măsuri de urgență împotriva parohului Ioan Minuț, responsabil de ciocnirile izbucnite la sfârșitul anului 1948¹²⁶. În municipiul Bacău, de interes pentru autorități era preotul Mihai Francisc Dămoc¹²⁷. Parohul îndeplinea totodată și funcția de curier al diecezei. În final, la Luizi Călugăra era vizat preotul franciscan Dumitru Lucaci, cleric notabil, considerat periculos datorită conexiunilor sale directe „cu Nunciatura (sic!) și cercurile italienești”¹²⁸. Funcționarii politici explicau, în parte, eficiența manifestărilor violente ale populației catolice din acest spațiu și prin prisma situației materiale a locuitorilor, „grupați într-un număr limitat de comune chiaburești foarte bogate”. Cu toate acestea, autoritățile nu ascundeau că nu implementaseră măsuri structurale cu privire la facilitarea alinierii cetățenilor de religie catolică de la est de Carpați la noul regim politic comunist. Practic, „până în prezent [1949] nu s-au luat măsuri în această regiune”¹²⁹. În aceste circumstanțe, „unele «gărzi de apărare» au dus la suspendarea momentană a urmăririi [sic!] unor preoți”. Apariția noilor responsabili politici locali nu știrbise nimic din autoritatea tradițională a clericilor asupra populației din zonă. Se iviseră astfel situații jenante în care „activitatea autorităților comunale să nu se facă decât cu aprobarea și sub controlul preoților”. Raportul de influență, ce înclina cvasitotal în favoarea „preotului din sat”, a determinat, în final, ca „activitatea organizațiilor democratice să se ducă numai superficial și sub controlul efectiv al clerului”¹³⁰. Pe acest fundal, vizitele canonice săvârșite de episcopul Durcovici în parohiile Diecezei de Iași au avut

¹²⁵ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 13.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 14.

¹²⁷ Preotul Mihai Francisc Dămoc (OFMConv), născut la 25 martie 1903 la Săbăoani, era la acel moment decanul de Bacău al Diecezei de Iași și, totodată, fratele mai mare al parohului de Fărăoani, Anton Dămoc.

¹²⁸ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 14.

¹²⁹ *Ibidem*, f. 12.

¹³⁰ *Ibidem*; ACNSAS, fond Documentar, dosar 000038, f. 224.

darul de a motiva puternic populația. Luând în calcul și structurile mentale prezente în spațiul discutat, decizia sătenilor de a recurge la violență a fost de neevitat.

Drept urmare, autoritățile își propuneau să se concentreze mai întâi asupra situației „politice” din centrul Moldovei. În al doilea rând, se prevedea „luarea de măsuri” împotriva episcopului de Iași Anton Durcovici, „care duce o campanie continuă de agitare a acestei populații”¹³¹. În același timp erau vizați clericii situați în anturajul imediat al episcopului. Este cazul vicarului parohiei de Iași, preotul Dumitru Matei¹³². Vicarul parohiei ieșene era catalogat drept „agitator antidemocratic”. Miza arestării lui Matei rezida și în calitatea preotului de „curier clandestin cu episcopul [greco-catolic] Ion Suci”¹³³. Preotul Ioan Mărtinaș Gabor, canonic al episcopiei – membru al Consiliului episcopal și responsabil pe un anumit tip de activitate diecezană –, se afla de asemenea sub cea mai atentă urmărire. În mod deschis, „predicile sale îndeamnă la rezistență”. În plus, Gabor întreținea „puternice legături cu jud. Bacău”. Toate acestea îi completau statutul de „element periculos”¹³⁴. Un alt cleric ieșean ce împărtășea situația celor prezentați mai sus era Iacob Ferent. Dubla sa calitate de secretar personal și curier al episcopului Durcovici îl „recomandau” deplin pe Ferent în fața autorităților comuniste. Din rândurile personalului clerical al parohiei romano-catolice ieșene mai era vizat și preotul Dumitru Herghelegiu. Clericul suscitase atenția Securității prin prestațiile de la amvon¹³⁵. Structurile de forță ale partidului-stat trăgeau semnale de alarmă și în privința clericilor franciscani, catalogați drept „preoții cei mai fanatici și rebeli din Moldova”¹³⁶. Liderul Fraților Minori Conventuali, provincialul Anton Bișoc, alături de omologul său din fruntea provinciei franciscane din Transilvania, Simon Benedec Fidel, constituiau o provocare majoră pentru autorități: „continuân [sic!] și în prezent nestânjenit să-și ducă propaganda antidemocratică”¹³⁷.

¹³¹ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 12. N. V. Pandlea, directorul Regionalei de Securitate Iași, susținea încă de la sfârșitul anului 1948: „[...] arestarea susnumitului Episcop, a cărui prezență în mijlocul maselor populare prezintă o piedică în drumul spre socialism” (ACNSAS, fond Penal, dosar 00014541, f. 179).

¹³² Potrivit episcopului de Iași, clericul Dumitru Matei funcționa drept „preot mirean al diecezei romano-catolice de Iași și la venirea mea în eparhie ocupa postul de vicar parohial la parohia catolică din orașul Iași, post în care l-am lăsat să funcționeze. Ca vicar el avea însărcinările inerente vicarului de parohie, anume să țină diferite slujbe în biserică, pentru predici și catehizări, să meargă la bolnavi, la înmormântări și îndeosebi să facă o dată pe lună sfânta alujbă [sic!] la Vaslui, unde nu era preot” (*ibidem*, f. 71, 139-140). Preotul Dumitru Matei a fost singurul cleric din Dieceza de Iași care, după arestarea sa din 18 mai 1950, a fost executat la Penitenciarul Jilava la 21 februarie 1951. În prezent, organismele diecezane relevante, în frunte cu părintele postulator Isidor Iacovici, depun eforturi în vederea realizării beatificării clericului Dumitru Matei de către Suveranul Pontif. La data de 22 noiembrie 2023, demersul a trecut la un nou nivel: faza romană. Vezi <https://ercis.ro/actualitate/viata202311.asp?id=202311076> (consultat la 28.07.2024).

¹³³ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 39/1949, f. 12.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*; ACNSAS, fond Penal, dosar 0014541, f. 17.

¹³⁶ ANIC, fond CC al PCR. Secția Administrativ-Politică, dosar 33/1949, f. 3.

¹³⁷ *Ibidem*. Locotenentul de Securitate Aramă mărturisea superiorilor săi că nu putea să remită declarații și probe din partea sătenilor împotriva preoților din parohiile unde erau arondați,

La începutul anilor 1950, atât Securitatea, cât și Ministerul Cultelor inițiaseră procesul de îmbunătățire a modului de lucru în domeniul sferei profesionale. Ministerul Cultelor, spre exemplu, a consolidat la nivel teritorial rolul împuternicitului de culte – „rotița” birocratică care asigură legătura instituțională cu centrul politic și administrativ. Practica sovietică a dictat apoi comuniștilor români să recurgă la divizarea clerului catolic latin prin crearea așa-zisei „Biserici Romano-Catolice Naționale”. În timpul implementării acestor măsuri însă, autoritățile au declanșat în paralel primul val al represiunii împotriva personalului de cult romano-catolic din Moldova. Au fost arestați liderii comunității, Anton Durcovici (1949) și Anton Bișoc (1949), cât și numeroși clerici obișnuiți, diecezeni și franciscani deopotrivă: Anton Trifaș, Iosif Petrișor, Petru Martinescu, Anton Dămoc, Petru Dâncă, Gheorghe Pătrașcu¹³⁸, Carol Susan¹³⁹, Andrei Gherguț, Petru Bogleș. Un bilanț mai largit al clericilor încardinați în Dieceza de Iași care au trecut prin sistemul carceral al Republicii Populare Române include pe: Martin M. Mihoc, Mihai Rotaru, Ștefan Tătaru, Gheorghe Dumitraș, Dumitru Pascal, Petru Albert, Mihai Francisc Dămoc, Mihai Ghiuzan, Iosif Duman, Ștefan Apostol, Andrei Asaftei, Iosif Celante, Iosif Chelaru, Ioan Gherghina, Petru Mârț, Ioan Mărtinaș, Ioan Pârțac, Anton Demeter, Gheorghe Vameșiu, Eugen Blăjuț, Iosif Budău, Dumitru Matei, Dumitru Lucaci, Francisc Cojocea, Iosif Gabor, Ioan Simion, Eugen Ghiuzan, Leopold Nestmann, Alexandru Ghiuzan, Iosif Iacob, Alois Donea, Johann Proschinger, Iosif Sabău, Rafael Friedrich, Dumitru Romila, Eugen Baltheizer și Carol Söhn. De asemenea, printre laicii catolici arestați se numără Petru Ciubotaru, Petru Bacoșcă, Mihai Demetercă, Gheorghe Lucaci, Gheorghe Bacoșcă, Martin Calabaș, Petru Iștoc, Ioan Berzunțanu, Leon Budău, Frenț Bejan, Dumitru Petrina, Giurgi Husariu, Herman Kart, Iosif Beda, Ianoș Petrina ș.a.¹⁴⁰

Dieceza de Iași a răspuns provocării „Bisericii Romano-Catolice Naționale” prin instituirea la conducerea episcopiei – conform directivelor pontificale – a ordinarilor substituți, clerici investiți cu aproape toate prerogativele unui episcop diecezan. Măsura viza păstrarea legitimității jurisdicției canonice, intens urmărită de către unii clerici ce își oferiseră serviciile puterii politice. Această situație instituțională s-a menținut până la finalul regimului comunist din România.

întrucât „populația catolică este fanatică, preoții fiind pentru ei oameni sfinți, pentru care sunt în stare să se jertfească, deci orice încercare de a culege declarații contra preoților dela început este sortită a da greș” (ACNSAS, fond Penal, dosar 0051291, vol. 3, f. 47-48).

¹³⁸ Clericii menționați au fost mai întâi încarcerați la penitenciarul din Bacău (ACNSAS, fond Penal, dosar 0051929, vol. 2, f. 34).

¹³⁹ *Ibidem*, vol. 1, f. 17, 18. Condamnat la 11 ani de închisoare pentru uneltire contra regimului comunist de către Tribunalul Militar Galați, în 1950, în fapt pentru ciocnirile de la Fundu Răcăciuni și Fărăoani din 1949, preotul Carol Susan a fost eliberat în cele din urmă în 1956 (*ibidem*, vol. 2, f. 3).

¹⁴⁰ Comisia Națională de Studiere a Istoriei Bisericii Catolice din România, *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948-1989)*, editori Dănuț Doboș, József Marton, József Fodor, Iași, Editura Sapientia, 2008, p. 58.

Concluzii

Procesul inițiat de regimul comunist cu privire la alinierea comunităților romano-catolice din regiunea Moldovei a întâmpinat dificultăți majore. În primul rând, exigențele ideologice ale noului regim politic intrau în coliziune cu cea mai importantă dintre valorile acestei populații, anume religia. În al doilea rând, partidul-stat și-a făcut simțită prezența în regiune într-o manieră cu totul ștearsă. În cursul anului 1948, de pildă, oficialii PMR din comunele și satele catolice din județele Roman și Bacău acționau sub autoritatea totală a clericilor. În replică, regimul a ales să forțeze procesul de aliniere prin măsura de arestare a preoților. Abordarea radicală a autorităților comuniste s-a materializat într-un moment în care catolicii din Moldova primiseră un nou episcop, Anton Durcovici. Încă din primele luni, credincioșii au descoperit că liderul lor nu era o identitate abstractă sau o figură cu relief exclusiv protocolar, stabilit permanent în orașul Iași. Dimpotrivă, între cea de-a doua jumătate a anului 1948 și iunie 1949, catolicii de la est de Carpați au avut parte de un episcop implicat, atent la viața comunității. În același timp, Anton Durcovici a difuzat un mesaj ce interzicea enoriașilor săi să se implice în activitățile de tip politic. Măsura regimului de a trimite structurile de forță în satele catolice din Moldova pentru a reține clericii s-a lovit de o nebanuită tenacitate demonstrată de localnici, hotărâți să-și apere parohii cu orice preț. S-au înregistrat în aceste condiții confruntări majore între catolici și autoritățile de forță, mai ales în localități precum Butea, Oțeleni sau Tămășeni din județul Roman, respectiv Valea Seacă, Fărăoani, Cleja sau Fundu Răcăciuni din județul Bacău.

Evenimentele relatate constituie un prim element important din ceea ce se poate cataloga drept rezistența catolicilor din Moldova împotriva regimului comunist. Al doilea element major al acestei atitudini s-a manifestat prin reacția preoților Diecezei de Iași față de planurile regimului de a înființa „Biserica Romano-Catolică Națională”, camuflete sub sloganul propagandistic al „Luptei pentru Pace”. Ordinarii substituiți Gheorghe Petz și Wilhelm Clofanda au respins cu succes inițiativa pe parcursul anului 1950. Ulterior, dată fiind și schimbarea de strategie asupra catolicilor operată de autorități, Dieceza de Iași a intrat incontestabil în procesul de acomodare cu cerințele politicului, gestionat de ordinarul substituit Petru Pleșca.

**The Confrontations between the Catholics in Moldavia
and the Local Communist Authorities (1948-1949):
A Case Study of the Roman and Bacău Counties**

(Abstract)

Keywords: Revolt, Catholics, Securitate, Franciscans, clashes, resistance, priesthood.

During 1948, the communist regime in Bucharest established a superficial presence in the catholic villages located in the center of Moldavia. Leaving aside any structural approach, the party-state decided to eliminate the obstacles to its hegemony through force, by arresting the priests of these communities, in order to consolidate its authority. These measures of the local authorities encountered two major instances of resistance. First, the resistance was encouraged by the impact of the new bishop Anton Durcovici within the community. Second, the authorities were confronted with the courage and tenacity demonstrated by the Catholics in facing the brutality – and amateurism – of the Securitate troops. Using a micro-historical approach, I discuss the course of these confrontations in the counties of Roman and Bacău.